

BENO KORJEŃK
Budziszyn

ASPEKTY SERBOŁUŻYCKIEJ NAUKI PEDAGOGICZNEJ

Powstanie i rozwój pedagogicznej wiedzy o dwujęzycznym i dwukulturowym kształceniu dzieci i młodzieży w niemiecko-serbskich Łużycach było ściśle związane z dążeniem Serbołużyczan do równouprawnienia. Zaraz po wyzwoleniu Łużyc z hitlerowskiego faszyzmu przez wojsko radzieckie i 2 Armię polską rozwinął się silny ruch narodowy Serbołużyczan. Żądano nauki języka serbskiego i w języku serbskim. Ministerstwo Oświaty NRD w 1952 roku ustanowiło jednolity, ogólnopaństwowy system nauczania. Podczas przygotowywania ustawy wprowadzającej język serbski do szkół, pojawiły się problemy, których nie można było rozwiązać bez specjalnych podstaw naukowych. W 1952 roku została założona przy centralnej pedagogicznej instytucji badawczej NRD specjalna jednostka strukturalna z siedzibą w Budziszynie. Ta jednostka badawcza, z obszerną biblioteką i specjalistycznym archiwum, która od 1970 roku działała jako budziszynski oddział Akademii Pedagogicznej NRD, miała dziewięć etatów pracowników naukowych. Latem 1991 roku, rok po zjednoczeniu Niemiec, to jedyne centrum badań problematyki kształcenia w serbskich i niemiecko-serbskich szkołach przestało istnieć. Dopiero w ubiegłym roku znów pojawiły się pierwsze instytucjonalne zamiary serbołużyckich badań pedagogicznych.

Utworzony w 1952 roku Instytut miał jak najszybciej wypracować jednolite zasady kształcenia. Przede wszystkim potrzebne były plany lekcji języka serbskiego, niemieckiego i rosyjskiego, osobno dla szkół serbskich i osobno dla szkół z językiem serbskim. Plany te miały być realizowane przy użyciu podręczników i odpowiednich metod dydaktycznych ze strony nauczyciela. Brak doświadczenia w pierwszych dziesięciu latach w projektowaniu zajęć i zarządzaniu, duża fluktuacja naukowców, były przyczyną wielu słabości w planach lekcji. Niezbędne okazało się ich powtórne opracowanie.

Dość szybko rosły w społeczeństwie żądania nowej szkoły, podniesienia kwalifikacji, kadr, zaufania, stabilności materiałów dydaktycznych, co zwiększyło potrzebę wiedzy o tym, jaka jest naprawdę serbska nauka w szkołach dwujęzycznych. Powstały całkowicie nowe plany, instrukcje, środki wychowawcze, podręczniki dydaktyczno-metodyczne, inne zalecenia i wskazania, tworzone dzięki badaniom naukowym i transformowaniu żądań życia do zamierzeń nauki serbołużyckiej; prowadzono studia i analizy teoretyczne, powstała fachowa literatura, zwiększało się doświadczenie nauczycieli.

Przyjęcie do szkół przedmiotów kultura serbołużycka i historia Serbów, a także rozwój partnerstwa między uczniami niemieckimi i serbołużyckimi były kolejnym znaczącym szkolno-politycznym zadaniem, skonkretyzowanym przez wprowadzane od lat sześćdziesiątych przedmioty: śpiew, kształcenie rysunkowo-artystyczne, historia i krajoznawstwo Niemiec oraz instrukcje i polecenia pedagogicznego przygotowania odpowiedniego materiału, tak aby kulturowe bogactwo i dziejowe doświadczenia Serbołużyczan były przydatną pomocą w wszechstronnym kształceniu młodej generacji. Rozwinęła się myśl, aby duchowe bogactwa serbołużyckiej kultury wprowadzić na stałe do kształcenia młodzieży. Żądano przygotowania serbołużyckich, serbsko-niemieckich i niemieckich uczniów do życia w niemiecko-serbskich regionach we wzajemnym zrozumieniu i poszanowaniu. Wiele szkolno-politycznych ustaw w NRD dotyczyło serbskich spraw narodowych

Przypisywało to dobór kryteriów do wybrania materiału z bogatej serbołużyckiej kultury, z dziejów i życia Serbołużyczan. Wiele powstałych dzieł i związanych z nimi przedsięwzięć wskazuje na różnorodność zadań naukowych. Znacznie mniej miejsca zajmowały problemy związane z kształceniem przedszkolnym. Problemów przysporzyły badania serbskiej nauki w obydwu typach szkół. Rozwinęła się i skonsolidowała samodzielna dyscyplina naukowa — metodyka (albo oddzielna dydaktyka) języka serbołużyckiego w szkołach z językiem serbskim. Szkolna polityka wymierzona w Serbołużyczan do 1945 roku, w tym szczególnie rola szkoły jako instrumentu germanizacji serbołużyckich dzieci, była jednym z elementów badań historii Serbołużyczan.

W latach pięćdziesiątych powstały ośmioletnie, a później dziesięcioletnie szkoły na obszarze od Budziszyna do Kamjeńca i dwunastoletnie szkoły serbskie w Budziszynie i Chociebużu. Językiem wykładowym (oprócz nauki języków) był w nich język serbski. Był on również środkiem komunikacji w całym życiu szkolnym i w pracy pozaszkolnej. Efektem była dwujęzyczność uczniów, a nawet lepsza znajomość języka serbskiego niż niemieckiego.

Należy podkreślić fakt, iż do dwunastoletnich serbskich szkół z internatami w Budziszynie i Cottbus przyjmowano również uczniów niemieckojęzycznych. Także oni doszli w ciągu czterech lat (uczniowie w wieku 9-12 lat) do dobrego opanowania języka górno- i dolnoserbskiego. Pojawiły się z czasem jednak obawy rodziców i nauczycieli, że uczniowie kończący szkoły ośmioletnie nie byli przygotowani do dalszego kształcenia się w niemieckich szkołach zawodowych i innych. Brakowało również serbskich fachowych nauczycieli, zbyt późno pojawili się serbskojęzyczni naukowcy. Ten problem miało naprawić zarządzenie z 1962 roku, ustanawiające, iż dzieci od V klasy mają być uczone przedmiotów matematyczno-przyrodniczych i technicznych w języku niemieckim. Narodził się tym samym nowy typ szkoły serbskiej. W przygotowaniach ustawy nie zwrócono jednak uwagi na skutki planowanej zmiany w kształceniu uczniów serbskojęzycznych: znacznej redukcji języka serbskiego jako wykładowego aż o 1/4 tygodniowej liczby godzin lekcyjnych wskutek wyłączenia tego języka z nauczania przedmiotów matematyczno-przyrodniczych i techni-

cznych. Nowe postanowienia z 1992 roku niewiele w tym zakresie zmieniły, choć liczba godzin języka serbskiego się zwiększyła.

Obszerne porównanie i analiza uczniowskich wypracowań, powstałych do 1962 roku i później, dały znaczące rezultaty: znaczne ograniczenie języka serbskiego jako wykładowego przyczyniło się do dużego spadku poziomu opanowania tego języka. Skłoniło to budziszyński oddział Akademii Pedagogicznej do opracowania i podania do Ministerstwa Oświaty propozycji wyprofilowania dwunastoletnich szkół serbskich, tak aby polepszyła się znajomość tego języka wśród uczniów. Propozycję tę w ministerstwie odłożono jednak na bok. Słaby, ale nie bez znaczenia, był efekt wytycznych ministerstwa, aby w przedmiotach, które wykładane są w języku niemieckim, „jedynie odpowiednie części [...] podawać w języku serbskim”. Tak więc przyzwolono na kształcenie w obu językach.

W latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku postulowano, aby metodyka (częściowa lub fachowa dydaktyka) języka ojczystego czerpała z doświadczeń metodyki języka niemieckiego w szkołach niemieckich. Poglądy te rozszerzały się, były także propagowane przez ministerstwo oświaty. Obecne plany lekcji metodyków serbskich od 1992 roku obejmują również te podstawowe propozycje metodyczne. Autorzy zarządzeń i planów dydaktycznych oraz sami nauczyciele czerpali i nadal czerpią wiele propozycji rozwiązań w projektach zajęć ze świetnie rozwiniętej metodyki języka niemieckiego. W latach siedemdziesiątych zaczęła się wykształcać metodyka o innej specyfice, mało do tej pory doceniana. Bazowała ona na związkach nauki serbskiej z nauką polityczną, na staraniach większego związania serbskiej nauki z życiem oraz na analizie sytuacji językowej i językowego zachowania się uczniów. Wyznaczono niektóre specyficzne wymiary nauki serbskiej:

- określenie sfer i możliwości zastosowania języka serbskiego, skuteczność nauczania widziana przede wszystkim pod kątem gospodarczym i etnodemograficznym;
- obecność i natężenie dźwięku w języku niemieckim we wszystkich życiowych sferach dziecka i młodego człowieka, w mediach, a także w jego rodzinnej i prywatnej sferze.

Język niemiecki był językiem dominującym w klasach starszych i był mocno związany z przedmiotami matematycznymi i przyrodniczymi, co spowodowało, iż starsi uczniowie szkół serbskich lepiej przyswajali język niemiecki i że język serbski w tym zakresie jest mocno ograniczony.

Kontynuatorzy kierunku bazowania w metodyce języka serbołużyckiego na dydaktyce języka niemieckiego nie szukają innych rozwiązań. Analizy naukowe świadczą o wypracowaniu specyfiki serbskiej nauki języka ojczystego i jej funkcji:

1) nauka języka serbskiego nie jest analogiczna do nauki języka niemieckiego w szkołach niemieckich. Optymalizacja procesu nauczania w języku serbskim wymaga nie tylko opanowania i stosowania zasad funkcjonujących

we wszystkich szkolnych przedmiotach, ale także specyficznych rozwiązań dydaktycznych;

2) poziom opanowania języka serbskiego zależy całkowicie od pomocy serbskiej nauki w realizacji i stwarzaniu sytuacji do komunikowania się. Serbskojęzyczne szkolne kształcenie ucznia ma wzgląd na jego konkretną serbskojęzyczną praktykę poza szkołą. Ma reagować na pojawiające się tam niedobory i je wyrównywać. Plany i zadania nauki języka serbskiego muszą być w związane z postanowieniami dotyczącymi potrzebnego i możliwego udziału serbskiego dominującego języka w serbskojęzycznym kształceniu ucznia;

3) do specyfiki nauczania języka serbskiego należy rozwijanie języka serbskiego u dwujęzycznego pierwszoklasisty, który wyrośnie pod silną presją otaczającego go języka niemieckiego. U ucznia mają kształtować się wartości, które będą pomocne w jego późniejszym życiu jako świadomego użytkownika języka serbskiego. Rozwijanie indywidualnej serbskiej narodowej świadomości ma wpływać na ucznia w taki sposób, aby odpowiadało to jego narodowym zainteresowaniom.

Na serbskie szkoły czekają nowe wymagania. Dlaczego? Już od czterdziestu lat mamy serbskie szkoły, w których są klasy z nauką języka serbskiego i językiem niemieckim jako dominującym we wszystkich przedmiotach. Takie klasy nie przygotowały uczniów do nauczenia się języka serbskiego ani do przyjęcia dwujęzyczności. Mają raczej silny asymilacyjny wpływ na młodą szkolną generację Serbołużyczan. Drastyczny spadek urodzeń, niewielka liczebność małych i przedszkolnych dzieci oraz młodzieży szkolnej wymogły na szkolnictwie nowe reakcje.

Wytworzyła się zatem nowa idea, aby wszystkie serbskie, serbsko-niemieckie i niemieckie dzieci w danym okręgu szkolnym uczyć wspólnie w dwujęzycznych klasach. Tak można zapewnić byt serbskich szkół. Musi powstać teraz dwujęzyczna szkoła z dwoma wariantami kształcenia językowego - w języku serbskim i niemieckim, z uzyskaniem aktywnego bilingwizmu każdego ucznia. Zdobyta dotąd naukowa i pedagogiczna wiedza o dwujęzycznym i dwukulturowym kształceniu w serbskich szkołach jest ważna i konieczna. Chodzi o to, aby zachowała się cenna tradycja serbskich szkół i by była skuteczną formą wykształcenia młodych użytkowników serbskiego języka i kultury.

Beno Korjeńk

ASPEKTE DER SORBISCHEN PÄDAGOGISCHEN WISSENSCHAFT

Zusammenfassung

Gegenstand und Ziel pädagogischer Untersuchungen zur bilingualen und bikulturellen Bildung und Erziehung von Vorschulkindern und Schülern sorbischer Schulen mit Sorbischunterricht wurden durch die Aufgaben der bei der zentralen pädagogischen Forschungsinstitution der DDR gebildeten speziellen Struktureinheit für das deutsch-sorbische Gebiet (1952-1991) bestimmt.

Skizziert werden:

Die wissenschaftliche Fundierung von Instruktionen und weiterer Materialien mit regulativer Funktion für die Einbeziehung der sorbischen Geschichte und Kultur in den Unterricht.

Die Herausbildung unterschiedlicher Auffassungen zur Spezifik des Sorbischunterrichts an sorbischen Schulen und demzufolge zum Gegenstand und Inhalt der Methodik des muttersprachlichen Sorbischunterrichts an allgemeinbildenden Schulen.